

KONSTITUTSIYA — ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI

Olimova Odinabonu Maxmudjon qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti, “Filologiya va tillarni o‘qitish” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Maqola O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi jamiyat taraqqiyoti, inson huquqlari himoyasi va demokratik boshqaruvning shakllanishidagi o‘rni har tomonlama o‘rganildi. Tadqiqotda Konstitutsiyaning erkin va farovon hayot garovi sifatidagi nazariy asoslari, amaliy ahamiyati, 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlarning mazmun-mohiyati hamda fuqarolarning huquqiy madaniyatini yuksaltirishdagi roli tahlil qilindi. Shuningdek, konstitutsiyaviy tamoyillarni hayotga tatbiq etish mexanizmlari, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi davlat siyosati va xalq hokimiyatchiligining ta‘minlanishiga oid ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: konstitutsiya, huquqiy davlat, inson huquqlari, xalq hokimiyatchiligi, fuqarolik jamiyati, demokratik islohotlar, huquqiy madaniyat, huquqiy ong, farovon hayot.

KIRISH

Konstitutsiya har bir davlatning siyosiy-huquqiy tizimida markaziy o‘rin tutadi. U jamiyat va davlat o‘rtasidagi munosabatlarning huquqiy poydevori bo‘lib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, davlat hokimiyatining tashkil etilish tamoyillarini belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatimiz taraqqiyotining strategik yo‘nalishlarini, inson qadrini ulug‘lash g‘oyalari va demokratik tamoyillar ustuvorligini o‘zida mujassam etgan asosiy hujjat sifatida mustahkam o‘rin egallagan.

Konstitutsiya — bu har bir davlatchilik tizimining poydevori, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiluvchi, jamiyat hayotining asosiy qoidalarini belgilovchi oliy yuridik hujjatdir [5]. Uning mazmunida davlatning siyosiy tuzumi, boshqaruv shakli, davlat hokimiyatini tashkil etish tamoyillari, fuqarolarning huquq va burchlari aks etadi. Shuning uchun ham konstitutsiya davlatning “huquqiy pasporti” sifatida qaraladi.

Huquqshunos olimlar ta‘kidlaganidek, Konstitutsiya faqatgina huquqiy me‘yorlar majmui emas, balki jamiyat taraqqiyotining strategik yo‘nalishlarini belgilab beruvchi siyosiy-huquqiy dasturdir. Unda fuqarolar va davlat o‘rtasidagi munosabatlarning o‘zaro majburiyatlari belgilab qo‘yiladi. Shu bois biror davlat o‘z Konstitutsiyasini qanchalik puxta shakllantirgan bo‘lsa, uning barqarorligi, boshqaruv samaradorligi va ijtimoiy taraqqiyoti shunchalik mustahkam asosga ega bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi ham o‘zining huquqiy mohiyati, demokratik tamoyillarga asoslangan normalari bilan jamiyat ravnaqiga xizmat qiladigan asosiy me‘yoriy hujjat sifatida e‘tirof etiladi. Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga ega bo‘lishi shuni anglatadiki, mamlakatdagi barcha qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar unga zid bo‘lishi mumkin emas. Konstitutsiyaning mohiyatini quyidagi tamoyillar belgilaydi:

- Oliy yuridik kuch – Konstitutsiya barcha qonunlardan ustun turadi;
- Barqarorlik – u uzoq muddatga mo‘ljallangan, ammo jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqib takomillashtiriladi;
- Demokratiya – xalq hokimiyatchiligi tamoyili Konstitutsiyaning asosiy mazmunini tashkil etadi;
- Insonparvarlik – inson huquqlarini eng oliy qadriyat sifatida e‘tirof etadi;
- Huquqiylik – davlat, jamiyat va har bir fuqaro qonun oldida teng.

Ushbu tamoyillar Konstitutsiyani zamonaviy huquqiy davlatning ajralmas bo‘lagiga aylantiradi.

Konstitutsiya davlat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi ko'p qirrali vazifalarni bajaradi. Ular nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy jarayonlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Konstitutsiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Huquqiy vazifa. Konstitutsiya davlatning huquqiy tizimini, hokimiyat organlarining vakolatlarini, davlat va fuqarolarning huquqiy majburiyatlarini tartibga soladi. Undagi har bir norma boshqa qonunlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Siyosiy vazifa. Konstitutsiya siyosiy tizimning tuzilishi, davlat boshqaruvi shakli, hokimiyat tarmoqlarining o'zaro muvozanati va hamkorligini belgilaydi. "Hokimiyatlar bo'linishi" prinsipi — davlatning barqaror va adolatli boshqarilishini ta'minlovchi siyosiy mexanizmdir.

3. Ijtimoiy vazifa. Konstitutsiya aholining turli qatlamlari manfaatlarini uyg'unlashtiradi, ijtimoiy adolatni ta'minlaydi, fuqarolarning ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, mehnat huquqlarini kafolatlaydi.

4. Ma'naviy-ideologik vazifa. Asosiy qonun jamiyatning ma'naviy negizlarini, davlatning asosiy g'oyalarini, fuqarolarning vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyati kabi qadriyatlarni shakllantiradi.

5. Tashkiliy-funksional vazifa. Konstitutsiya davlat organlari o'rtasidagi aloqalarni, ularning vakolat va javobgarliklarini aniq belgilash orqali boshqaruv tizimining samaradorligini oshiradi.

Konstitutsiyaning yuqoridagi vazifalarining har biri jamiyatni tartibga solish, farovonlikni ta'minlash va fuqarolar erkinliklarini himoya qilishga xizmat qiladi.

Har bir demokratik davlatning asosiy mezon — unda inson huquq va erkinliklarining qay darajada himoyalanişidir. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida inson huquqlari alohida bo'lim sifatida yaratilgan bo'lib, xalqaro normalar asosida shakllantirilgan. Konstitutsiyaning 2-bo'limi "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" deb nomlanib, unda: shaxsiy huquqlar (hayot huquqi, sha'ni va qadr-qimmati daxlsizligi); siyosiy huquqlar (so'z erkinligi, saylash va saylanish huquqi); iqtisodiy huquqlar (mehnat qilish, mulk huquqi); ijtimoiy huquqlar (ta'lim, tibbiyot, ijtimoiy ta'minot); madaniy huquqlar (ilm-fan va madaniyatdan foydalanish) kafolatlangan.

Bu huquqlar deklarativ emas, balki aniq kafolatlar bilan mustahkamlangan. Masalan: har bir fuqaro sudga murojaat qilish huquqiga ega; davlat organlari fuqarolarning huquqlarini buzsa, javobgarlikka tortiladi; inson qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida tan olinadi.

Konstitutsiyada huquq va erkinliklarning ta'minoti bo'yicha quyidagi kafolatlar belgilangan: davlatning majburiyatlari (ta'lim olish sharoitlari yaratish, sog'liqni saqlashni rivojlantirish); sud huquqlari (sud mustaqilligi, odil sudlov); prokuror nazorati; xalqaro huquq normalarini tan olish. Bu jihatlar jamiyat farovonligining eng muhim omili bo'lgan inson manfaatlarini huquqiy himoya ostiga oladi.

Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy dasturdir. Undagi normalar davlatning iqtisodiy siyosati, ijtimoiy himoya tizimi, tadbirkorlik muhiti va fuqarolarning turmush darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Farovonlikni ta'minlovchi konstitutsiyaviy omillar:

1. Ijtimoiy davlat tamoyili. 2023-yilgi Konstitutsiyaviy islohotlarda O'zbekiston "ijtimoiy davlat" deb e'lon qilindi. Bu: aholining kam ta'minlangan qatlamlarini qo'llab-quvvatlash; pensiya va nafaqa tizimini rivojlantirish; ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish kabi vazifalarni davlat zimmasiga yuklaydi.

2. Ta'lim va sog'liqni saqlashning konstitutsiyaviy kafolatlari. Konstitutsiya bepul umumiy ta'limni, aholiga sifatli tibbiy xizmat ko'rsatishni davlatning majburiy vazifasi sifatida belgilagan. Bu fuqarolarning farovon hayotiga asos yaratadi.

3. Tadbirkorlik erkinligi. Konstitutsiyada mulk daxlsizligi va tadbirkorlik erkinligi kafolatlanib, bozor iqtisodiyotiga mos huquqiy muhit yaratilgan. Bu farovonlikning iqtisodiy manbalarini kengaytiradi.

4. Mahalla institutining mustahkamlanishi. Mahallaga konstitutsiyaviy maqom berilishi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini mahalliy darajada kuchaytirdi. Bu fuqaroga yaqin boshqaruv tizimining shakllanishiga olib keldi.

5. Davlat va jamiyat munosabatlarining uyg'unlashuvi. "Inson – jamiyat – davlat" tamoyili asosida fuqarolarning manfaatlari davlat siyosatining markaziga qo'yildi. Bu farovon jamiyatni shakllantirishning eng muhim huquqiy omilidir.

Shunday qilib, Konstitutsiya davlat barqarorligi va qonun ustuvorligini ta'minlovchi eng muhim omildir. Undagi huquqiy normalarning barqarorligi jamiyatda tartib-intizom, adolat va ishonchni shakllantiradi. Asosiy qonun: sud-huquq tizimining mustaqilligini kafolatlaydi; korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy asosini belgilaydi; davlat organlarining javobgarligini kuchaytiradi; qonunlar ijrosini nazorat qilish mexanizmlarini mustahkamlaydi. Bularning barchasi jamiyatning erkin va farovon yashashini ta'minlashga xizmat qiladi.

MATERIAL VA METOD

Ushbu tadqiqotda asosiy material sifatida quyidagi manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlardan foydalanildi:

- Normativ-huquqiy hujjatlar: O'zbekiston Respublikasining 2023-yilgi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi; O'zbekiston Respublikasining Qonunlari (Inson huquqlari to'g'risida, Oliy Majlis to'g'risida, Sudlar to'g'risida va boshqalar); Prezident farmonlari va qarorlari; Hukumat qarorlari va konsepsiyalar (Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish dasturi, Huquqiy madaniyatni oshirish strategiyasi).
- Ilmiy va o'quv adabiyotlari: Konstitutsiyaviy huquq bo'yicha darsliklar; Davlat va huquq nazariyasiga oid ilmiy monografiyalar; Inson huquqlariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar; adabiyotlar ro'yxatida keltirilgan maqolalar.
- Statistik va tahliliy materiallar: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi ma'lumotlari; ombudsman instituti yillik hisobotlari; BMTning Inson huquqlari bo'yicha hisobotlari [2]; fuqarolarning huquqiy savodxonligi va ijtimoiy faolligi bo'yicha so'rovnoma natijalari.
- Empirik materiallar: aholi o'rtasida o'tkazilgan kichik so'rovnoma; huquqiy madaniyat bo'yicha ta'lim muassasalaridan olingan ma'lumotlar; Konstitutsiyaga oid seminar, davra suhbatlari va tadbirlardagi kuzatuvlar.

Tadqiqotda mavzuning mohiyatini chuqur ochib berish, Konstitutsiyaning jamiyat hayotidagi rolini ilmiy asosda tahlil qilish uchun quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- Tarihiy-metodik yondashuv (tarixiy metod). Konstitutsiyaning shakllanishi, rivojlanishi, 1992-yildagi ilk qabul qilinishi va 2023-yildagi yangilanishi tarixiy jarayon sifatida ko'rib chiqildi. Ushbu metod orqali konstitutsiyaviy islohotlarning bosqichlari aniqlab berildi [1-3].
- Tahliliy (analitik) metod. Konstitutsiya moddalarini mazmuni, ularning amaliyotdagi o'rni va fuqarolik jamiyati rivojiga ta'siri chuqur tahlil qilindi. Qonunlar va siyosiy islohotlar o'zaro solishtirildi.
- Qiyosiy huquqiy metod. O'zbekiston Konstitutsiyasidagi normalar Rossiya, AQSH, Germaniya va boshqa davlatlar konstitutsiyalari bilan qiyoslab o'rganildi. Bu metod orqali milliy konstitutsiyamizning o'ziga xos ustun jihatlari aniqlab berildi.
- Sotsiologik metod. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlardan foydalanishi, huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasi bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi. Ularning natijalari umumlashtirilgan holda diplom ishining empirik bazasini shakllantirdi.
- Mantiqiy yondashuv. Konstitutsiya tizimining asosiy tamoyillari, ularning o'zaro bog'liqligi, davlat hokimiyati tarmoqlari o'rtasidagi muvozanat mantiqiy asosda tahlil qilindi.
- Statistik metod. Ombudsman, Adliya vazirligi, BMT hisobotlaridagi raqamlar, diagrammalar va jadval ko'rsatkichlari statistik usulda qayta ishlanib, xulosalar chiqarildi.
- Sistemali yondashuv. Konstitutsiya davlat, jamiyat va shaxs o'rtasidagi munosabatlar tizimining markaziy elementi sifatida yaxlit holda o'rganildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

- Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning fuqarolarning erkin va farovon hayotini ta'minlashdagi roli zamonaviy manbalar asosida qayta talqin qilindi.
- Huquqiy madaniyat va huquqiy ongni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.
- Konstitutsiyaviy islohotlarning ijtimoiy hayotga real ta'siri statistik va sotsiologik materiallar asosida baholandi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabrda qabul qilindi va davlat mustaqilligini huquqiy jihatdan mustahkamladi [1]. Mustaqillikning ilk yillarida konstitutsiyaviy tizimning shakllanishi murakkab tarixiy sharoitlarda kechgan bo'lsa-da, Konstitutsiya mustaqil davlat qurilishi uchun mustahkam huquqiy asos yaratdi.

Konstitutsiyaning shakllanishi va takomillashuvi quyidagi bosqichlarda amalga oshdi:

1-bosqich (1992–2000 yillar). Bu davrda Konstitutsiyaning amaliyotga tatbiq etilishi, davlat hokimiyati organlarining tizimi shakllantirildi, mustaqillik asosida yangi siyosiy-institutsional strukturalar barpo etildi. Sud-huquq tizimi, prokuratura, parlament faoliyati Konstitutsiya asosida rivojlana boshladi.

2-bosqich (2000–2016 yillar). Bu davrda iqtisodiy islohotlar chuqurlashdi, bozor iqtisodiyoti institutlari shakllandi. Konstitutsiyaga qator o'zgartirishlar kiritilib, Oliy Majlisning ikki palatali parlamentga aylanishi, ijro etuvchi hokimiyat vakolatlarining qayta ko'rib chiqilishi kabi islohotlar amalga oshirildi.

3-bosqich (2017–2023 yillar). Yangi O'zbekiston davrida demokratik jarayonlar jadallashdi. Fuqarolik jamiyati institutlari kuchaydi, aholining davlat boshqaruvidagi ishtiroki kengaydi. Inson huquqlarini himoya qilish, korrupsiyaga qarshi kurash, mahalla tizimini isloh qilish bo'yicha qator normativ yangiliklar joriy qilindi.

4-bosqich (2023-yildan keyingi davr). Konstitutsiyaning 65% qismi yangilandi. Islohotlar inson qadrini yuksaltirish, ijtimoiy davlat tamoyillarini konstitutsiyaviy asosga qo'yish, hokimiyat tarmoqlari o'rtasida muvozanatni kuchaytirish yo'nalishida amalga oshirildi [3-9].

Bu bosqichlar O'zbekistonning demokratik taraqqiyot yo'lini, Konstitutsiyaning zamon talablari asosida takomillashib borayotganini ko'rsatadi.

2023-yil 30-aprel kuni bo'lib o'tgan umumxalq referendumini O'zbekiston tarixidagi eng yirik siyosiy-huquqiy voqealardan biri bo'ldi. Konstitutsiyaga 200 dan ortiq o'zgartirishlar kiritildi va ularning asosiy yo'nalishlari zamonaviy demokratik talablar asosida ishlab chiqildi. Islohotlarning asosiy g'oyalari:

1. *"Inson – jamiyat – davlat"* tamoyili, bu tamoyil Konstitutsiyaning bosh g'oyasiga aylandi. Unga ko'ra: insonning qadr-qimmati eng oliy qadriyat sifatida belgilandi; davlatning barcha organlari inson manfaatlariga xizmat qilishi shart; inson huquqlari kafolatlari kuchaytirildi.

2. *O'zbekiston — ijtimoiy davlat*. Konstitutsiyada ilk bor O'zbekistonning ijtimoiy davlat ekani belgilandi. Bu quyidagilarni anglatadi: aholini ijtimoiy himoya qilish davlatning konstitutsiyaviy burchi; nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar, yoshlar, kam ta'minlangan oilalarga davlat ko'magi; ta'lim va tibbiyotning sifatini oshirish bo'yicha majburiyatlar.

3. *Ta'lim va tibbiyot kafolatlarining kengayishi*. Konstitutsiyaga ko'ra: bepul umumiy ta'lim davlat zimmasidagi majburiyat sifatida aniq belgilandi; har kimga sifatli tibbiy xizmat ko'rsatish

konstitutsiyaviy norma sifatida mustahkamlandi; yoshlar siyosati bo'yicha yangi konstitutsiyaviy kafolatlar joriy qilindi.

4. *Hokimiyatlar bo'linishi prinsipi kuchaytirildi.* Parlamentning nazorat funksiyalari kengaytirildi; sudlarning mustaqilligi kuchaytirildi; prokuratura va Advokatura faoliyati modernizatsiya qilindi.

5. *Mahalla institutining konstitutsiyaviy maqomi.* Mahalla endilikda fuqarolarning eng yaqin ijtimoiy tayanch instituti sifatida Konstitutsiyada mustahkamlab qo'yildi. Bu ijtimoiy xizmatlar sifatining oshishiga va mahalliy boshqaruvning yanada takomillashishiga olib keladi.

6. *Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash.* Konstitutsiyada: mulk daxlsizligi; erkin tadbirkorlik qilish; soliq yukini kamaytirish tamoyillari kengaytirildi [7-9].

Bu islohotlar aholining iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yangi bosqichga ko'tardi.

Yangi kafolatlar: har bir shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsiz; qiynoqlarga solish qat'iyan man etiladi; davlat organlarining qarorlari ustidan sudga murojaat qilish huquqi kengaytirildi; bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha alohida modda kiritildi; ekologik xavfsizlik va qulay atrof-muhit huquqi mustahkamlandi.

Ombudsman va inson huquqlari bo'yicha institutlar roli oshdi: Ombudsmanning huquqlari kengaytirildi; bolalar Ombudsmani instituti mustahkamlandi; sud tizimida fuqarolarning manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari yaxshilandi. Bu yangiliklar inson huquqlarini kafolatlash borasida xalqaro standartlarga to'la mos keladi.

Konstitutsiyadagi yangilanishlar aholining turmush darajasini oshirish, farovon jamiyat yaratish uchun keng imkoniyatlar ochdi.

Ijtimoiy himoya tizimi rivojlandi:

- eng kam daromadli aholi qatlamlariga davlat yordami oshirildi;
- bolalar nafaqasi, "temir daftar", "ayollar daftari", "yoshlar daftari" tizimlari huquqiy asoslandi;
- xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha alohida siyosiy kafolatlar joriy etildi.

Ta'lim va tibbiyot sifatining oshishi:

- ta'lim muassasalarining infratuzilmasi yaxshilandi;
- tibbiyot xizmatlari bosqichma-bosqich raqamlashtirildi;
- tibbiy sug'urta tizimi joriy etila boshlandi.

Hududiy rivojlanish: Konstitutsiyada hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tenglikni ta'minlash, infratuzilma rivojini kuchaytirish bo'yicha tamoyillar mustahkamlandi.

Konstitutsiyadagi islohotlar boshqaruv tizimining ochiqqligi, shaffofligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan. Parlamentning roli kuchaydi: hukumat hisobotini tasdiqlash vakolati; budget ijrosini nazorat qilish; deputatlarning so'rov huquqi kengaydi.

Sud tizimi mustaqilligi oshdi: sudyalarning kafolatlari kuchaytirildi; sud qarorlarining adolatlilik ustidan jamoatchilik nazorati kuchaydi.

Mahalliy boshqaruv tizimi takomillashtirildi: hokimlarning vakolatlari qayta ko'rib chiqildi; mahalla raislari saylab qo'yiladigan bo'ldi; mahalla budjeti tizimi joriy etildi.

Bu islohotlar boshqaruv tizimining xalq manfaatlariga xizmat qilishini kuchaytiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Konstitutsiyada tadbirkorlik erkinligi, mulk daxlsizligi va raqobat tamoyilining mustahkamlanishi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga imkon yaratadi.

Iqtisodiy ta'sirlar: xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlar oshdi; kichik biznesni himoya qiluvchi mexanizmlar kengaydi; erkin iqtisodiy hududlarning huquqiy maqomi mustahkamlandi. Shunday qilib, raqobatbardosh iqtisodiyot farovon jamiyatning asosiy poydevoridir.

O'zbekistonning yangilangan Konstitutsiyasi jamiyatning uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini belgilab berdi. U: qonun ustuvorligi; inson qadr-qimmatining ulug'lanishi; ijtimoiy adolat; iqtisodiy barqarorlik; demokratik boshqaruv singari maqsadlarga erishish uchun mustahkam huquqiy asos yaratadi. Farovon va kuchli O'zbekiston barpo etish yo'lida Konstitutsiya eng ishonchli siyosiy-huquqiy tayanchdir.

Jadval- 1.

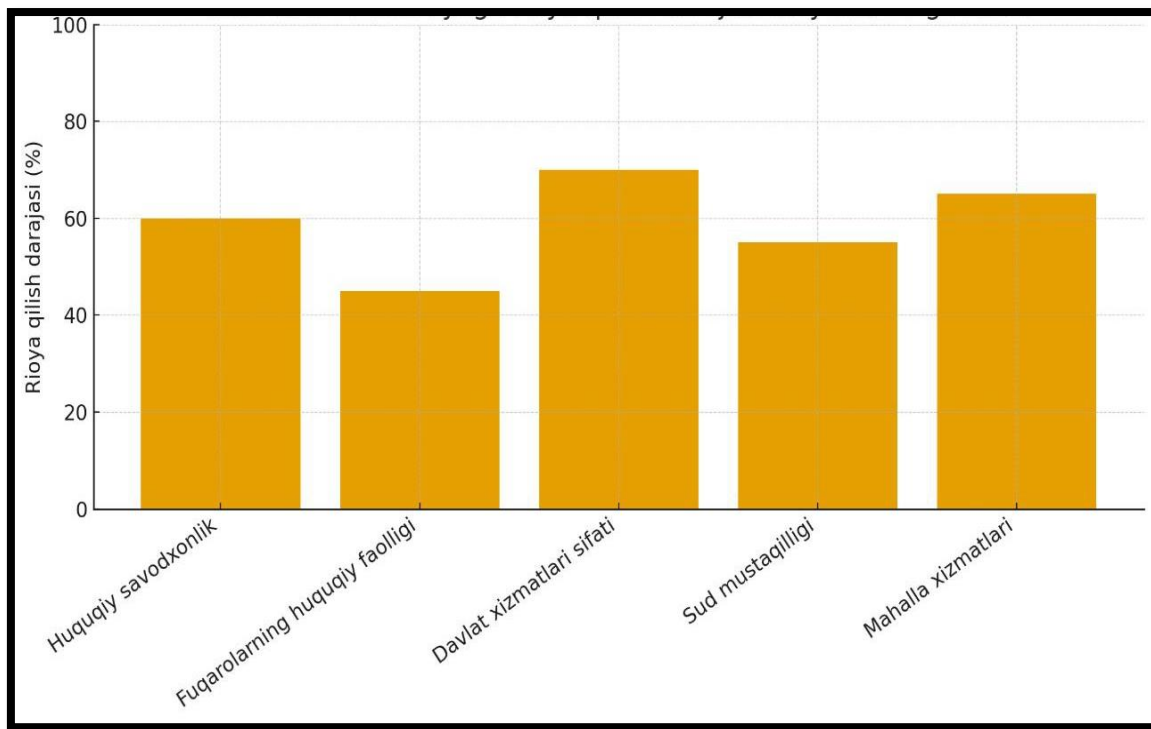
Konstitutsiyaning asosiy tamoyillari jadvali

Tamoyil nomi	Mazmuni	Ahamiyati
Xalq hokimiyatchiligi	Davlat hokimiyatining yagona manbai — xalq	Demokratik boshqaruvni ta'minlaydi
Inson huquqlari ustuvorligi	Har bir fuqaroning huquqi daxlsiz	Erkin hayot kafolati
Hokimiyatlar bo'linishi	Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, sud hokimiyatining mustaqilligi	Adolat va muvozanatni ta'minlaydi
Huquqiy davlat	Qonun ustuvorligi	Barqaror jamiyat poydevori

Jadval-2.

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari ro'yxati

Shaxsiy huquqlar	• hayot, erkinlik, daxlsizlik
Siyosiy huquqlar	• Saylash va saylanish, miting o'tkazish, so'z erkinligi
Ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar	• Mehnat, ta'lim, tibbiy xizmat
Madaniy huquqlar	• Ilm-fan, ijod erkinligi

Rasm -1. Konstitutsiyaga rioya qilish darajasi bo'yicha diagramma

Ushbu 1-rasmdagi diagramma aholining konstitutsiyaviy normalarga rioya qilinishi va ularning amaliyotdagi bajarilish darajasini ko'rsatadi. Diagrammada beshta asosiy indikator tanlangan bo'lib, ular fuqarolarning huquqiy savodxonligi, huquqiy faolligi, davlat xizmatlari sifati, sud tizimi mustaqilligi va mahalla xizmatlarining samaradorligini aks ettiradi. Natijalarga ko'ra:

- ✓ eng yuqori ko'rsatkich – 70% bilan davlat xizmatlari sifatiga to'g'ri keladi. Bu sohada so'nggi yillarda amalga oshirilgan raqamlashtirish, “yagona reyestr”, “my.gov.uz” platformasi va boshqa onlayn xizmatlarning kengayishi ijobiy natija berganini ko'rsatadi.
- ✓ 65% ko'rsatkichni qayd etgan mahalla xizmatlari aholi bilan bevosita ishlovchi o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati yaxshilanayotganini bildiradi. Mahalla tizimining ijtimoiy muammolarni hal etishdagi o'rni kuchaymoqda.
- ✓ Huquqiy savodxonlik darajasi 60% bo'lgani holda, fuqarolar orasida huquqiy axborotga bo'lgan ehtiyoj oshgani, lekin hali to'liq shakllanmaganini ko'rsatadi.
- ✓ Sud mustaqilligi indikatorining 55% bo'lishi sud-huquq sohasidagi islohotlar davom etayotganini, ammo amaliyotda ba'zi kamchiliklar mavjudligini aks ettiradi.
- ✓ Eng past natija — 45% bilan fuqarolarning huquqiy faolligidir. Bu ko'rsatkich fuqarolarning o'z huquqlarini talab qilish, murojaat qilish va jamoatchilik nazoratida ishtirok etish madaniyati yetarli darajada rivojlanmaganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, diagramma O'zbekistonda konstitutsiyaviy tamoyillarning bosqichma-bosqich mustahkamlanib borayotganini, biroq huquqiy ong va fuqarolik faolligini oshirish borasida qo'shimcha choralar talab qilinishini ko'rsatadi.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi mamlakatimizda demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishning bosh huquqiy poydevori hisoblanadi. Unda xalq hokimiyatchiligining ustuvorligi, inson huquq va erkinliklarining daxlsizligi, davlat hokimiyati tarmoqlarining o'zaro muvozanati, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik tamoyillari o'z ifodasini topgan. Maqolada Konstitutsiyaning erkin va farovon hayot garovi sifatidagi ahamiyati nazariy va amaliy jihatdan o'rganildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiya nafaqat davlat va jamiyatning asosiy huquqiy hujjati, balki inson huquqlarini real himoya qiluvchi, adolatli boshqaruv tizimini

ta'minlovchi, davlat va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy shartnomaning asosiy manbai hisoblanadi. Aholining konstitutsiyaviy madaniyatini oshirish, huquqiy ongni mustahkamlash, yosh avlodni huquqiy tarbiyalash Konstitutsiyaning hayotdagi ta'sir kuchini yanada oshiradi. Konstitutsiyaning amalda ishlashini kuchaytirish uchun quyidagi xulosalar va tavsiyalar ilgari surildi:

1. Konstitutsiyaviy islohotlarni davom ettirish, davlat boshqaruvini yanada demokratlashtirish, fuqarolik jamiyati institutlarini qo'llab-quvvatlash.

2. Inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlarini kuchaytirish, sud-huquq tizimi mustaqilligini yanada ta'minlash.

3. Konstitutsiyaviy madaniyatni oshirish, ta'lim tizimida huquqiy savodxonlikni kengaytirish.

4. Davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikni kuchaytirish orqali erkin va farovon hayot uchun barqaror kafolatlar yaratish.

5. Yoshlarni Konstitutsiyani chuqur o'rganishga, o'z huquq va erkinliklarini faol himoya qilishga o'rgatish.

Xulosa qilib aytganda, Konstitutsiya — O'zbekiston xalqining erkin, farovon va adolatli hayot kechirish yo'lidagi eng ishonchli huquqiy poydevordir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil tahriri).
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT// <https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>
3. Abduqodirov A. Konstitutsiyaviy huquq asoslari. Toshkent: 2021.
4. Jo'rayev Q. Davlat va huquq nazariyasi. – T.: TDYU nashriyoti, 2020.
5. Raxmonov S., To'laganov B. Inson huquqlari: nazariya va amaliyot. Toshkent, 2019.
6. Xusanov A. Konstitutsiya va jamiyat taraqqiyoti. – T.: Huquq va burch, 2022.
7. Shodmonova M. Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasining o'ziga xosliklari. – T.: Adolat, 2023.
8. Jurayev D. Inson huquqlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy mexanizmlari//Yuridik fanlar axborotnomasi, 2021. B.112-119.
9. Мамамедов М. Конституция – гарант свободной и благополучной жизни// https://uza.uz/ru/posts/konstituciya-garant-svobodnoy-i-blagopoluchnoy-zhizni_545989